

Nataša Golob: Pozdravljen, ti, ki bereš (Mohorjeva Celovec, Univerza v Ljubljani)

Pesnik Boris A. Novak se na prvih straneh nove sijajne knjige Nataše Golob v navdihujočem pozdravu avtorici zahvali s parafrazo naslova, ki ga je dala svoji raziskavi: Zahvaljena, ti, Nataša, ki bereš in pišeš ... Nagovarja jo kot vrhunsko in mednarodno priznano avtoriteto na področju umetnostne zgodovine srednjega veka, še posebej iluminiranih rokopisov, ter obenem vsestransko podkovano in lucidno umetnostno zgodovinarico. Priznava ji, da je z novo, po ugotovitvah prelomno raziskavo zapolnila globoko vrzel v našem poznavanju srednjeveške knjižne kulture na Slovenskem in z njo bistveno spremenila dosedanje predstave o zgodovini kulture na slovenskih tleh.

V tem povzetku Novak, ki se je v prepesnitvah pomembnih del srednjeveške poezije izkazal za mojstra besede, ki občuti in razume veličino ustvarjanja v besedilih in podobah v sploh ne mračnem srednjem veku, pove najvažnejše. Tisto, zaradi česar se mora bralec pokloniti novi raziskavi, s katero Nataša Golob nadgrajuje svoje delo, objavljeno v monografijah *Srednjeveški rokopisi*, *S črnolom in zlatom* ter že prej v drugih znanstvenih publikacijah in prikazano na odmevnih tematskih razstavah.

Najvažnejše sporočilo razkošne knjige s podnaslovom Literatura v srednjem veku na Slovenskem in njeno občinstvo je na dolgoletne raziskave oprta ugotovitev Nataše Golob, da ohranjena slovenska srednjeveška literarna kultura obsega vsaj trikrat toliko primerkov, kot sta jih leta 1931 v Katalogu srednjeveških rokopisov s 161 enotami v naših javnih knjižnicah in arhivih dokumentirala Milko Kos in France Stelè. V ta seznam pri nas ohranjenih listin in kodeksov je vnesla nekaj popravkov, predvsem pa ga je razširila z rokopisnimi dokumenti, nastalimi v tukajšnjih skriptorijih ali vključenimi v samostanske in plemiške knjižnice, ki pa so jih pozneje odnesli iz naših krajev. Na pogosto izražene dvome, da bi Paolo Santonino ob obisku v Žički kartuziji mogel videti 2000 rokopisov, odgovarja, da je ta številka morda celo prenizka.

Avtorica, prepričana, da kolofoni, pripisi, zgodovinske beležke in druge prvine potrjujejo slovenski izvor rokopisov, v njih vidi gradnike na poti do celovitega razumevanja ohranjenih pisnih spomenikov, njihove primerjave z lastnostmi rokopisov iz slovenskih javnih zbirk pa so ji dale trdnejše časovne in delavniške okvire. Pri tem ni upoštevala le rokopisov z vpisanimi besedami slovanskega izvora, kot je bilo v navadi pri literarnih spomenikih, pomembnih za razvoj slovenskega jezika. Pogled je razširila na vso knjižno kulturo, povezano z našim prostorom. Odločila se je starejše sezname dopolniti z rokopisi, ki so, kot je pojasnila, zdaj v tujini, a jih kolofoni, pripisi, zgodovinske beležke itd. dokumentirajo kot rokopise iz naših krajev. V preverjenih dokumentih s tem skupnim imenovalcem je odkrivala gradnike, kot se je izrazila, »na poti do celovitega razumevanja ohranjenih pisnih spomenikov, neposredne primerjave z lastnostmi rokopisov iz slovenskih javnih zbirk pa so dale trdnejše časovne in delavniške okvire.«

Nataša Golob nasprotuje pogostim navedbam v starejši literaturi, da so bili ljudje v srednjem veku nepismeni, zapisovalci pa kvečjemu »beležkarji«, tako da znanje v knjigah ni imelo veljave. Nasprotno, je prepričana, »v različnih samopredstavitvah so osebe, ki so sedele za rokopisi, sporočale svoja imena, misli, občutke, celo šale in uganke. To so bili najpogosteje prepisovalci, a prav tako korektorji, urejevalci, večkrat tudi bralci in lastniki,« navaja. Ohranilo se je namreč blizu sto imen, od meniha Bernarda iz Stične do več deset drugih kopistov in knjižnih slikarjev, ki so ob svojem imenu zapisali, da so doma, na primer v današnjih Slovenskih Konjicah, Ljubljani, Novem mestu, Celju, Kopru itn.

Delo s sledi spoznanjem v novejšem času, da vsebine, ki so jih kopičili izobraženi in radovedni bralci, niso bila samo liturgična in teološka besedila, podrejena potrebam Cerkve in posvetnih oblast. Pogled usmerja tudi na polje povezav med literaturo in vsebinami iz listin in dokumentov ter na doslej ne prepoznan vpliv takih, sekundarnih, zapisov na tedanjo likovno in glasbeno umetnost. Z branjem doslej manj znanih besedil, dodaja Nataša Golob, se zdaj začneja jasni razmerje med govorjeno in zapisano besedo. Množica spomenikov t. i. pragmatične pismenosti pa še čaka na podrobnejše popise in analize.

Raziskava s skoraj 1800 opombami in 60 stranmi slikovnih prilog je v knjigi strnjena v osem poglavij. Avtorica njih predstavlja nastajanje, razvoj in posebnosti rokopisne dediščine, piše o šolah, študentih in pišočih, o skriptorijih, rokopisnih delavnicah in prepisovalcih pa o starejših knjižnicah in popisih knjižnih del zlasti v Sloveniji, z njimi v zvezi tudi o pisarskih oznakah, ekslibrisih, glosah in signaturah, o pozni antiki in krščanskih motivih, Brižinskih spomenikih, Legendariju iz Gornjega Grada in rokopisih iz Stične. Zadnje poglavje govori o času poznega srednjega veka ter prinaša opombe k slovarskim in leksikalnim delom, pravnim spisom, epiki, liriki, nabožnemu pesništvu, pridigam itn.

Vsak rokopis je enkraten, tudi če je prepis – če nič drugega, so v vsakem drugačne napake, pravi Nataša Golob. In še: Knjiga kot objekt, narejen po človekovi volji, iz človekovega znanja in hotenja, je izhodišče za vsakovrstna miselna in čustvena stanja ... S knjigo lahko povežemo skoraj vse, kar se človeku zgodi in kar je v človeku; od pohlepa, zasvojenosti, nečimrnosti, ljubezni, čaščenja do prezira, sovraštva in zavržnih idej.